

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 336.244

ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Мельник Т.М., д.е.н.

Головачова О.С.

Київський національний торговельно-економічний університет

У статті проаналізовано сучасний стан тарифного регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією України. Досліджено основні аспекти митно-тарифної політики України після вступу до СОТ. Проведено порівняльний аналіз рівня тарифного захисту з ЄС та доведено що застосування інструментів тарифного регулювання України потребують удосконалення, оскільки рівень захисту вітчизняної є одним з найнижчих у світі. Оцінено основні наслідки змін тарифного регулювання та гармонізації митного законодавства України в контексті євроінтеграції.

Ключові слова: регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією, євроінтеграція, сільське господарство, ЄС, тарифне регулювання

The article analyzes the current state of the tariff regulation of trade in agricultural products in Ukraine. The basic aspects of customs - tariff policy in Ukraine after WTO accession have been studied. A comparative analysis of the level of tariff protection compared to existing in the EU has shown that the use of tariff regulation tools in Ukraine needs an improvement, because level of domestic protection is one of the lowest in the world. The effects of major changes in tariff regulation and harmonization of customs legislation of Ukraine in the context of European integration have been evaluated.

Keywords: regulation of international agricultural trade, European integration, agriculture, EU, tariff regulation

Актуальність проблеми. На тлі процесів глобалізації та лібералізації світогосподарських зв'язків в Україні актуалізувався рух в напрямку досягнення європейських стандартів, створення умов для вільної торгівлі в рамках спільного ринку з ЄС та підвищення конкурентоспроможності країни. Основною метою Угоди про асоціацію між Україною та ЄС слід

© Мельник Т.М., д.е.н., Головачова О.С., 2013

назвати максимальну лібералізацію торгівлі, а саме, скасування тарифних бар'єрів, що розповсюджується на всі галузі, крім сільського господарства. Так, згідно з досягнутими домовленостями, лібералізація буде стосуватись 97% тарифних ліній. Стосовно решти 3% (сільськогосподарські товари) запропонований інший режим, який передбачає безмитне ввезення лише певних обсягів продукції.

Сільське господарство є головною ланкою у сфері продовольчої безпеки, а, отже, і однією з найбільш чутливих та вразливих до змін зовнішньоекономічної політики галузей, оскільки сільськогосподарська продукція потребує протекціоністського захисту для поживлення власного виробництва та підтримки конкурентоспроможності національного товаровиробника. Незважаючи на те, що Україна входить до 13 країн-лідерів виробництва молока та молочної продукції у світі, є шостою з експорту пшениці та першою з експорту ячменю, насіння соняшнику та соняшникової олії, все ж розвиток агросектору пов'язаний із значними ризиками, що актуалізує питання застосування протекціоністських заходів, зокрема тарифного регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією України.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблема тарифного регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією висвітлюється у працях низки вітчизняних вчених, передусім Т.М. Осташко, І.В. Кобута, В.О. Точилін, П.І. Гайдуцький та ін. Однак окремі аспекти цієї проблеми залишаються невирішеними, особливо з огляду на українську позицію при вступі до СОТ та зміну ситуації в рамках формування зони вільної торгівлі з ЄС.

Мета роботи полягає в аналізі сучасного стану тарифного регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією України, дослідженні основних аспектів митно-тарифної політики та наслідків для останньої в контексті євроінтеграції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Митно-тарифне регулювання залишається головним у системі інструментів забезпечення доступу товарів на ринок. Так, однією з ключових умов при вступі України до СОТ є зв'язування митних тарифів, тобто зобов'язання не застосовувати митні тарифи на рівні, вищому від зафіксованого у її вступних домовленостях. Аналіз тарифного регулювання імпорту продукції АПК низки країн показав, що зв'язані Україною тарифи на цю продукцію є значно нижчими за тарифи її основних партнерів, тому, на наш погляд, вони не є ефективними (табл. 1).

Таблиця 1. Рівень тарифного захисту України та країн-партнерів у режимі найбільшого сприяння

Товарна група	ЄС	Білорусь	Китай	Японія	Росія	Україна	США
Продукція рослинного походження	23	24,9	14,8	15,7	24,7	11	2,4
Овочі та фрукти	11,5	11	14,8	12,3	11	9,9	4,9
Чай, кава	6,2	9,3	14,7	16,3	7,7	5,8	3,2
Зернові та продукти переробки	16,3	24,8	24,3	68,3	18,7	12,6	3,5
Жири та олії тваринного або рослинного походження	7,1	9	10,8	11	8,7	8,2	4,5
Цукор та продукти переробки	29,1	14,5	27,4	28,4	13,3	17,5	16,6
Напої та тютюн	19,2	35,5	22,3	15,4	35,2	12,8	15,4
Інша сільськогосподарська продукція	4,8	5,8	11,3	4,2	5,8	5,5	1,2

Джерело: складено автором за даними [1]

Як свідчать дані таблиці 1, нижчі ставки імпортного мита стосовно більшості товарних груп АПК має лише США, що пов'язано з її труднощами повністю задовольняти великий і різноманітний внутрішній попит. Це означає, що для США обмеження імпорту продовольчої продукції є недоцільним (ймовірно крім цукру і його похідних та напоїв і тютюну).

Митний тариф України станом на 2012 рік нараховує 10723 тарифних лінії, з яких 2463 (23%) припадають на сільськогосподарські та продовольчі товари (для порівняння на момент вступу України до СОТ у 2008 році митний тариф складався з 10164 тарифних ліній, 1661 (16,3%) з яких становили сільськогосподарські товари) (табл. 2).

Таблиця 2. Розподіл ставок ввізних мит на сільськогосподарські товари України

Митні ставки	2008		2010		2012	
	Кількість тарифних ліній	Частка, %	Кількість тарифних ліній	Частка, %	Кількість тарифних ліній	Частка, %
Всі тарифні лінії	1 661	100	2 446	100	2 463	100
Тарифні лінії, мито за якими не сплачується	435	26	487	20	546	22
< 0.1%	0	-	1	0	0	-
0.1 - 5%	341	21	516	21	496	20
5.1 - 10%	423	25	750	31	756	31
10.1 - 15%	174	10	354	14	348	14
15.1 - 20%	285	17	301	12	292	12
20.1 - 25%	0	-	9	0	6	0
25.1 - 30%	3	0	7	0	3	0
30.1 - 35%	0	-	3	0	1	0
> 35%	0	-	18	1	15	1
Неадвалорні ставки	820	33	55	2		

Джерело: складено за даними [1].

Як видно з таблиці, 99% всіх мит не перевищують рівень 20%. При цьому, якщо вважати низькими ставками ті, що не перевищують 10%, то в митному тарифі України їх нараховується 73% (з них 22% тарифних ліній звільнені від мит, 20,14% - зі ставками до 5% та 30,7% – зі ставками в межах 5,1-10%).

Практично весь агропродовольчий імпорт в Україні обкладається адвалорними ставками, переважно із значенням 5, 10 та 15%. Надання переваги адвалорним ставкам мита є специфічною вимогою для нових членів СОТ, тоді як ЄС, США, Канада та Японія для регулювання доступу товарів на ринки сільськогосподарської продукції широко використовують специфічні та комбіновані ставки мита. Так, частка підпозицій сільськогосподарських товарів, щодо імпорту яких використовуються специфічні та комбіновані ставки мита у вказаних країнах досягає 35-47%, в той час, як Україна взяла на себе зобов'язання щодо зв'язування такої частки на рівні 1% [2].

Комбіновані ставки мита є досить вигідними та широко використовуються завдяки тому, що вони поєднують переваги специфічних та адвалорних ставок. Так, адвалорні мита ефективно обмежують імпорт дорогих товарів, а специфічні – імпорт дешевих товарів низької якості або товарів з «навмисно заниженою» митною вартістю. Тому, з одного боку, використання комбінованих мит дозволяє ефективніше регулювати та впливати на імпортні торговельні потоки товарів, ніж окреме використання адвалорних та специфічних мит.

При вступі до СОТ, Україна взяла на себе разом із зв'язуванням ставок мита та наданням переваги його адвалорній ставці, також досягнення більшої однорідності структури митного тарифу за сільськогосподарськими товарами. Під однорідністю розуміються несуттєві відхилення ставок мита від середнього значення в рамках тарифних ліній та їхні невисокі максимальні значення. Це означає, що в структурі митного тарифу не закладається значна ескалація відповідно до рівня переробки, а також не застосовуються пікові ставки (>15%) на окремі товарні позиції, орієнтовані на фактичну заборону їх імпорту [3, с. 102]. Однорідність структури українського митного тарифу наочно підтверджується даними табл. 3.

Як видно з таблиці, відповідно до Митного тарифу України менші став-

ки порівняно з тими, що визначені домовленостями з СОТ, встановлені на: живі тварини, м'ясо та їстівні субпродукти, рибу і ракоподібні, інші продукти тваринного походження, повністю на продукти рослинного походження, жири та олії, готові харчові продукти з м'яса та риби, какао та продукти з нього, продукти переробки овочів, плодів та горіхів.

Досить низький рівень тарифного захисту сільськогосподарської продукції в Україні порівняно із багатьма країнами-торговельними партнерами призводить до втрати цінових конкурентних переваг на внутрішньому ринку. Різниця між зв'язаною і діючою ставкою мита має назву *policy space* (дослівно - «простір політики») [4]. Це означає, що, при виникненні кризових явищ або необхідності зреагувати на структурні зміни в тих чи інших галузях, Україна може без додаткових міжнародних угод, але згідно із законодавством модифікувати своє митно-тарифне регулювання.

Таблиця 3. Структура ставок ввізних мит за групами сільськогосподарських товарів України

Код УКТ ЗЕД	Назва групи	Зв'язані ставки			Діючі ставки (2012 р.)		
		Середньо-зважена ставка	Мін. ставка	Макс. ставка	Середньо-зважена ставка	Мін. ставка	Макс. ставка
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
	Сільськогосподарська продукція, всього	11,2	0	50	9,12	0	50
I	Живі тварини; продукти тваринного походження	8,1	5	20	5,6	0	20
01	Живі тварини	12,3	5	20	4,1	0	15
02	М'ясо та їстівні субпродукти	13,1	5	20	13,1	5	20
03	Риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні	2,8	0	20	1,7	0	10
04	Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед	10,5	5	20	10,5	5	20
05	Інші продукти тваринного походження	16,5	5	20	14,0	0	20
II	Продукти рослинного походження	11,2	0	20	5,4	0	20
06	Живі рослини	13,3	5	20	8,0	5	20
07	Овочі і бульбоплоди	16,0	0	20	14,2	0	20

Продовження табл.3

1	2	3	4	5	6	7	8
08	Їстівні плоди та горіхи	8,1	0	20	6,9	0	20
09	Кава, чай, мате і прянощі	6,3	0	20	1,8	0	20
10	Зернові культури	8,5	0	20	8,3	0	20
11	Борошно та крупи; солод; крохмалі; інулін	17,8	10	20	17,7	10	20
12	Насіння і плоди олійних рослин; солома і фураж	7,9	0	20	4,9	0	20
13	Шелак; камеді, смоли та інші рослинні соки і екстракти	18,3	0	20	1,0	0	10
14	Рослинні матеріали	17,5	10	20	2,0	2	2
III	Жири та олії тваринного або рослинного походження	11,4	0	30	4,5	0	30
15	Жири та олії; готові харчові жири; воски	12,1	0	30	8,9	0	30
IV	Готові харчові продукти	10,1	0	20	8,7	0	20
16	Готові харчові продукти з м'яса, риби або ракоподібних, молосків	9,7	0	20	9,9	0	20
17	Цукор і кондитерські вироби з цукру	17,5	0	50	17,5	5	50
18	Какао та продукти з нього	5,0	0	15	4,5	0	15
19	Готові продукти із зерна зернових культур, борошна, крохмалю або молока; борошняні кондит. вироби	11,9	0	20	11,9	0	20
20	Продукти переробки овочів, плодів, горіхів	11,0	0	20	10,1	0	20
21	Різні харчові продукти	10,6	4	20	10,5	0	20
22	Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	2,8	0	10	2,8	0	10
23	Залишки харчової промисловості; корми для тварин	15,6	0	20	15,0	0	20
24	Тютюн і промислові замітники тютюну	8,8	1	20	8,8	1	20

Джерело: складено за даними [1,2].

Згідно з Митним тарифом України, ставки ввізного мита для 76,4% товарів дорівнюють рівням, визначеним Протоколом про вступ України до СОТ, ратифікованим Законом України від 10.04.2008 р. № 250-IV. Підвищення ставок ввізного мита на ці та інші аналогічні товарні групи призведе до порушення міжнародних тарифних зобов'язань України і може спричинити застосування санкцій відносно України. Водночас статтею 28 ГАТТ передбачено, що країни - члени СОТ можуть змінювати умови вже укладених угод через три роки після набуття членства в організації, якщо вони його підтвердили. Україна це право на трирічний період (2012-2014 рр.) підтвердила, а отже, цілком легітимно може вступити в переговори з модифікації тарифного регулювання.

Окрім постійних мит, в Україні дозволяється також застосування сезонних: вони запроваджуються щорічно до товарів, що оподатковуються за пільговою ставкою, у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок ввізного мита на сільськогосподарську продукцію протягом строку збирання і закладення на зберігання аналогічної продукції українського виробництва.

Сезонні мита вважаються винятком з преференційних або пільгових режимів, у тому числі з угод про вільну торгівлю, митні союзи, виробничу кооперацію та інших подібних міжнародних угод, якщо це передбачено такими угодами. Таким чином, навіть при імпорті продукції АПК з країн, з якими підписано договори про вільну торгівлю, застосовуються сезонні мита. Сезонні мита встановлюються на строк, що не може бути меншим 60 та більшим 120 послідовних календарних днів [5]. На наш погляд, застосування сезонних мит є виправданим, оскільки дозволяє захистити національних виробників саме у момент збору врожаю, тобто надає їм можливість реалізувати максимальну кількість продукції за найвищими цінами.

Характерною ознакою митного регулювання імпорту продукції АПК в Україну є законодавчо закріплена заборона відстрочення сплати мита та податку на додану вартість або звільнення від сплати ввізного мита фізичних або юридичних осіб, які мають пільги зі сплати цього мита.

Експортні мита до моменту вступу України до СОТ застосовувались лише до деяких видів товарів, зокрема, насіння олійних культур, живої худоби та шкіряної сировини (табл. 4).

Таблиця 4. Експортні мита України на продукцію АПК

Назва товару	До вступу до СОТ	На момент вступу до СОТ	До підписання Угоди з ЄС	Зобов'язання щодо зменшення		Кінцева ставка	
				СОТ	ЄС	СОТ	ЄС
Насіння олійних культур	17%	16%	9%	на 1% щороку	на 0,9% щороку	10% (2014 р.)	0% (2023 р.)
Жива ВРХ	Залежно від виду ВРХ: 50, 55, 75%	50%	23%	на 5% щороку	на 5% до 2016 р., далі - на 1,14% до 2023 р.	10% (2016 р.)	0% (2023 р.)

Джерело: [6, 7, 8]

У липні 2011 р. через значні темпи зростання цін на зернові культури на світових ринках було замінено експортні квоти (які було введено у грудні 2010 року та скасовано у травні наступного) на експортні мита (9%, але не менше 17 євро за тону на пшеницю; 14%, але не менше 23 євро за тону на ячмінь і 12%, але не менше 20 євро за тону для кукурудзи), що призвело до скорочення експорту зернових у 5 разів, а отже – і до втрати позицій на зовнішніх ринках.

У разі набуття чинності Угодою про ЗВТ між ЄС і Україною експортні мита повинні бути поступово анульовані відповідно до узгодженого графіку протягом 10 років (для живої худоби, шкіряної сировини, насіння деяких видів олійних культур), починаючи з дати започаткування дії цієї Угоди. Такий тривалий перехідний період допоможе адаптуватись до змін. При цьому Україна матиме право застосовувати захисні заходи в разі, якщо впродовж будь-якого одного року після набуття Угодою чинності, сумарний обсяг експорту з України до ЄС по кожному визначеному коду УКТЗЕД перевищить визначений граничний обсяг. Слід зазначити, що скасування експортних мит може негативно позначитись на діяльності вітчизняних олієжиркомбінатів (що спрямовують 80% виробленої продукції на експорт) та спричинити зростання вартості олії.

У рівнях тарифного захисту торгівлі сільськогосподарською продукцією України та ЄС існує значна несиметричність. Так, середній зв'язаний тариф на продукцію АПК в ЄС складає 13,8%, в той час як Україна при вступі до СОТ зобов'язалася «зв'язати» тарифи на продукцію сільського господарства на рівні 11,1% (табл. 5).

Таблиця 5. Тарифний захист сільськогосподарської продукції в Україні та ЄС, 2012 р., %

Товарна група	Україна			ЄС		
	Середній-зв'язаний тариф, %	Середній тариф РНС, 2012 р., %	Макс. тариф РНС, 2012р., %	Середній-зв'язаний тариф, %	Середній тариф РНС, 2012 р., %	Макс. тариф РНС, 2012р., %
Живі тварини, м'ясо і м'ясопродукти	13	11	20	24,3	23	140
Молоко і молочні продукти	10	10	10	57,6	55,2	205
Овочі, фрукти і живі рослини	13,1	9,9	20	10,4	11,5	170
Зерно і продукти його переробки	12,7	12,6	20	20,3	16,3	167
Насіння олійних культур, жири та масла	10,7	8,2	30	6,6	7,1	171
Цукор і кондитерські вироби	17,5	17,5	50	28,3	29,1	131
Алкогольні та тютюнові вироби	8,6	12,8	445	21,8	19,2	162
Бавовна	1,4	1,4	5	0	0	0
Риби та рибні продукти	3,7	2,6	20	10,9	10,3	26
Продукція АПК в цілому (з врахування тарифних квот)	11,1	9,5	445	13,8	13,8	205

Джерело: складено за даними [2]

Як видно з таблиці, найбільший рівень тарифного захисту має ринок молока та молочних продуктів ЄС, де середній тариф у 2012 р. становив 55,2%, на той час як в Україні – лише 10%. Максимальні тарифи на продукцію тваринного походження в ЄС перевищують 205% в результаті застосування тарифних квот.

ЄС підтримує тарифні квоти на 15,1% тарифних ліній сільськогосподарських продуктів. Це – велика рогата худоба (ВРХ); високоякісна яловичина; морожене м'ясо ВРХ, морожена яловичина для переробки; масло; тверді сири, сухе молоко; просо; цукрова тростина; цукор; часник, консервовані гриби; продукти із свинини; продукти із курей та індиків, продукти з яєць та альбумін; пшениця; ячмінь; кукурудза та сорго; овес; рис; виноградний сік та виноградне сушло [9].

Для імпорту в межах тарифних квот застосовуються імпорتنі ліцензії. Цей режим встановлює додаткові нетарифні бар'єри для українського аг-

ропродовольчого експорту. Україна ж використовує тарифну квоту лише на цукрову тростину з імпортом тарифом 50% понад тарифну квоту.

У разі набрання чинності Угодою про асоціацію між ЄС і Україною Митний Союз введе захисні заходи у вигляді високих ставок ввізного мита для України, які принесуть останній значні втрати у короткостроковому періоді. Це видно з великої різниці ставок ввізного мита [10]. Україна скасує мита на 35,2% тарифних ліній для сільськогосподарської продукції, а ЄС – на 83,1% вже з моменту тимчасового застосування Угоди з боку ЄС та його ратифікації Україною. Тобто ЄС, на перший погляд, відкриє аграрний ринок більшою мірою, ніж Україна.

У свою чергу Європейський Союз встановлює перехідні періоди на 2,0% тарифних ліній (тривалістю 3 і 7 років), а для найбільш чутливих товарів (14,9%) передбачено введення безмитних тарифних квот. Вони надані Україні стосовно зернових, м'яса свинини, яловичини та птиці, а також деяких інших продуктів. Мита зменшаться поступово протягом наступних десяти (а для деяких видів продукції – п'ятнадцяти) років. Водночас країни Євросоюзу вже офіційно вирішили скасувати більшість мит на українські товари відразу ж після набуття чинності Угоди про асоціацію, що дозволить уникнути різкого зменшення надходжень до бюджету України від торгівлі з ЄС [11]. Тобто, лібералізація торгівлі буде асиметричною протягом перших 10 років та поставить українські товари в дещо вигідніше становище на внутрішньому ринку відносно імпортованих європейських.

Економічною складовою Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачається зниження середніх ввізних мит ЄС для української сільськогосподарської продукції з 23,8 до 0,3%, а для готової харчової продукції - з 23,2 до 0,7 % [12]. Згідно з розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (далі - Мінекономрозвитку), оприлюдненими українським інформантом УНІАН [13], за умови імплементації Україною Угоди про створення ЗВТ з Євросоюзом, вітчизняний аграрний сектор отримає значні переваги від інтеграції. Зокрема, очікуваний ефект від зниження ввізних мит складе 330 млн. євро - для українських виробників сільськогосподарської продукції та 53 млн. євро - для її переробників.

Стосовно найбільш чутливих з точки зору міжнародної торгівлі товарів ЄС встановлює тарифні квоти на 36 груп товарів, що фактично є бронюванням кількості продукції, яку Україна може імпортувати без митних ставок. За межами квот з продукції будуть стягуватись мита в межах глобальних квот СОТ,

а вже потім – за митними ставками ЄС. Так, тарифні квоти надають можливість українським виробникам не залежати від ринкової кон'юнктури країн-членів ЄС в межах квоти, адже митні ставки ЄС змінюються залежно від насиченості внутрішнього ринку. Тобто, при високій пропозиції на внутрішньому ринку зростає й імпортна митна ставка. Проте для деяких традиційних українських експорторієнтованих груп товарів досягнуті домовленості в системі тарифних квот все ще залишаються дискримінаційними (табл.6).

Так, наприклад, квота на експорт кукурудзи та кукурудзяного борошна становитиме лише 400 тис. тон на рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 650 тис. тон в рік. Але, зважаючи на те, що за період з 2007 по 2012 рр. імпорт ЄС вказаних товарів з України становив в середньому 1,8 млн. тон щороку, а у 2012 р. склав 5,7 млн. тон. Тобто, можливість безмитно ввозити в ЄС кукурудзу та кукурудзяне борошно буде надано не більше 35% середньорічного обсягу їх українського експорту.

Дещо краща ситуація склалась з пшеницею (звільнення від мит 87,7% середньорічного експорту), медом, кондитерськими виробами (звільнення від мит 60% середньорічного експорту), виноградним та яблучним соками (звільнення від мит 76,2% середньорічного експорту).

Передбачені також безмитні тарифні квоти для товарів, експорт яких в ЄС протягом 2007-2012 рр. був незначним, або відсутнім. Так, Україна отримає право експортувати в ЄС без сплати мита до 6 тис. тон яєць та альбумінів, що складає приблизно 0,5% загального виробництва даних товарів в Україні. Також надається можливість для доступу на європейський ринок таких груп українських товарів, як яловичина, свинина, м'ясо птиці, молоко та молочні продукти. Так, для молока передбачається квота, що складає 0,9% обсягу внутрішнього виробництва. Проте слід мати на увазі, що автоматичне скасування мит та введення безмитних тарифних квот для української сільськогосподарської продукції не забезпечує безпроблемний доступ вітчизняних товарів на європейські ринки, оскільки Угодою про асоціацію передбачені досить високі стандарти, яким має відповідати українська продукція. Необхідність підвищення стандартів якості української продукції вже давно є одним з основних завдань економічної, зокрема, промислової політики в рамках техніко-технологічної та структурної модернізації виробничого апарату підприємств, використання нових технологій та залучення іноземних інвестицій.

Таблиця 6. Імпорт ЄС з України та індикативна сукупність тарифних квот для нього

Продукція	Імпорт ЄС з України, т							Передбачена квота
	2007	2008	2009	2010	2011	2012		
1	2	3	4	5	6	7	8	
Яловичина	0	0	0	0	0	0	0	12 000 т/рік
Свинина								20 000 т/рік
М'ясо птиці та напів-фабрикати з м'яса птиці	0,1	0	39	46,7	20,3	20,1		+ 20 000 т/рік (для кодів КН) 0203.11.(10) 0203.12.(19) 0203.19.(11-15-59) 0203.21.(10) 0203.22.(19) 0203.29.(11-15-59))
Молоко, вершки, згущене молоко та йогурти	0,1	20	15,5	0,2	21,3	0		16 000 т/рік і з поступовим збільшенням протягом 5 років до 20 000 т/рік + 20 000 т/рік (для КН кодів 0207.12.(10-90))
Вершкове масло та молочні пасти	5	0	0	0	0	0		8 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 10 000 т/рік
Яйця та альбуміни	0	0	0	0	0	0		1 500 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 3 000 т/рік
								1 500 т/рік виражених у яйцях в шкарлупі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 3 000 тон/рік виражених у яйцях в шкарлупі + 3 000 т/рік виражених у чистій вазі (для коду КН 0407.00.(30))
Мед	3553,4	2629,6	4663,1	2339,2	5001,5	8948,9		5 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 6 000 т/рік
Цукор	41,1	330,3	653	2,4	4,9	197,6		20 070 т/рік
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	212502,8	2759529,5	2074857,5	125833,4	1320631,4	239		з поступовим збільшенням протягом 5 років до 1 000 000 т/рік
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	21957,7	214731,8	33281,5	298	69122,6	203,3		250 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 350 000 т/рік
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	81780,1	1179024,1	635882,8	538376,6	2566164,7	5758662,7		400 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 650 000 т/рік

Продовження таблиці 6

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Вівки, відходи та залишки	32612,2	47539,6	21346,8	9908,8	12571,5	14118,7	16 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 21 000 т/рік
Виноградний та яблучний соки	40252,4	17658,8	25025,9	26832,3	7395,6	40164,8	10 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 20 000 т/рік
Оброблена продукція з цукру	3091,1	4044,1	4841,1	6835,4	6321	4791,2	2 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 3 000 т/рік
Харчові продукти	120,9	3757,6	93,4	99,4	64,8	62,3	2 000 т/рік
Етанол	2102,9	1661,1	941,6	973,9	649,7	668,9	27 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 100 000 т/рік
Сигари та цигарки	27,2	112,6	81,8	7,2	3,9	2,5	2 500 т/рік

Джерело: складено автором за даними [14, 15]

Таблиця 7. *Імпорт України з ЄС та індикативна сукупність тарифних квот для нього*

Продукція	Імпорт України з ЄС, т						Передбачена квота
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
М'ясо свинини	413,3	125 400,2	64 858,7	56 934,1	49 760,7	79 230,2	10 000 т/рік + 10 000 т/рік (для кодів УКТЗЕД 0203.11.(10) 0203.12.(19) 0203.19.(11-15-59) 0203.21.(10) 0203.22.(19) 0203.29.(11-15-59))
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	24 885,4	89 908,6	68 266,5	64 598,6	60 437,6	77 217,0	8 000 т/рік з можливістю поступового збільшення протягом 5 років до 10 000 т/рік + 10 000 т/рік (для коду УКТЗЕД 0207.12.(10-90))
Цукор	1 066,3	955,1	656,2	544,5	420,5	484,5	30 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 40 000 т/рік

Джерело: складено автором за даними [14, 15]

Україна також вводить тарифні квоти на 3 групи товарів: свинину, м'ясо птиці та цукор (табл. 7). Обмеження, що вводяться Україною, також будуть суттєвими для ЄС. Так, за умови набуття Угодою про асоціацію чинності, ЄС зможе експортувати в Україну лише 20 тис. тон м'яса свинини, що становить 31,9% середньорічного обсягу експорту ЄС в Україну протягом 2007-2012 рр. Схожа ситуація склалась з м'ясом птиці. Проблема полягає в тому, що Україна вводить захисні квоти лише деяких груп сільськогосподарських товарів та взагалі не торкається готових харчових продуктів.

Крім того, в окремих українських економічних інституціях очікується, що інтеграція з ЄС зробить позитивний вплив на спрощення механізму та процедур митного оформлення, дозволить досягнути повної автоматизації всіх митних процедур для їх подальшого прискорення та мінімізації людського фактора і відповідних корупційних ризиків. Все це сприятиме гармонізації вітчизняного митного законодавства з міжнародним та створенню митного середовища, аналогічного існуючому в ЄС. Для цього, зокрема, передбачається розширення практики використання мобільних скануючих систем (з метою скорочення часу для огляду товарів та досягнення економії їх на розвантаженні і завантаженні), оформлення попередніх митних декларацій без пред'явлення документації внутрішній митниці після пропуску через кордон і т.д. Це дозволить скоротити витрати підприємств, пов'язані з митним оформленням.

Кроком до гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародною практикою було прийняття нового Митного кодексу України [16] у 2012 р. Але далеко не весь потенціал нововведень був реалізований. Так, не врегульованим питанням для України є порядок та механізм нарахування митної вартості. Прописані норми Митного кодексу стосовно контролю митної вартості відповідають світовій практиці, але не були реалізовані у діяльності митниці. Наразі коригування митної вартості продовжують здійснювати виходячи з орієнтовних цін на аналогічні або ідентичні товари, що часто підвищує базу оподаткування. У разі підписання Угоди про асоціацію та належного впровадження її розділу щодо митниці та спрощення торгівлі, митна вартість буде оцінюватися відповідно до суми та на основі ціни, вказаної в контракті, а для декларування буде використовуватись єдина митна декларація, що відповідатиме європейській, як

за формою, так і за правилами заповнення.

Європейські правила митного оформлення ймовірно будуть запроваджені впродовж 1-3 роки після набрання Угодою чинності, що сприятиме формуванню більш сприятливих умов для бізнесу. В них передбачені спрощені правила митного оформлення та проходження митного контролю для добросовісних експортерів та імпортерів, котрі мають тривалу історію торговельної діяльності без порушення законодавства.

Угодою про асоціацію також передбачено процедуру захисту малих та середніх підприємств, для яких запроваджується спрощений механізм подачі заяви для оскарження рішень та дій митниці в разі заподіяння шкоди для бізнесу. При цьому не вирішено питання щодо критеріїв вибору підприємств, які матимуть право на застосування спрощених правил та механізмів, оскільки від них залежатимуть як умови діяльності законослухняних підприємств, так і можливості для зростання тіньового бізнесу.

Висновки. Здійснений аналіз тарифного регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією України засвідчує, що застосування його інструментів потребують удосконалення, оскільки рівень захисту вітчизняної економіки після вступу до СОТ є одним з найнижчих у світі. З одного боку, низькі тарифи на імпорт тих товарів, що в Україні не виробляються, є виправданим, оскільки дозволяє задовольнити вимоги споживачів, але з іншого - зважаючи на значний потенціал АПК України, низькі тарифи при імпорті тих продуктів, що виробляються в країні, негативно впливають на рівень її конкурентоспроможності.

В разі підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом лібералізація торгівлі буде здійснюватись поступово та асиметрично протягом десяти років. Передбачене скасування митних ставок ЄС відкриває можливості українським товарам вийти на європейський ринок, проте тільки в разі виконання вимог з нетарифного регулювання, врегулювання яких потребує значних інвестицій та реформування багатьох галузей економіки, а, отже, в короткостроковій перспективі є обтяжливим, проте в довгостроковій – надає можливість скористатись всіма перевагами Угоди про асоціацію.

Обсяг передбачених квот на імпорт ЄС окремих груп товарів з України є недостатнім для того, щоб стимулювати зростання обсягів їх виробництва. Фактично, запровадження безмитних тарифних квот лише

дозволить деяким українським експортерам збільшити свій прибуток за рахунок відповідності їх продукції європейським стандартам.

Як бачимо, наслідки гармонізації митного законодавства України є позитивними в довгостроковій перспективі, проте процес його узгодження з європейським регламентом ще потребує доопрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Світова організації торгівлі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tariffanalysis.wto.org/>
2. World Tariff Profiles, 2012 [Електронний ресурс] / Світова організація торгівлі. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles12_e.pdf
3. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів / Т.О. Осташко, Л.Ю. Волощенко-Холда; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – С. 102.
4. J. Mayer. Policy Space: What, for What, and Where? [Електронний ресурс] / Світова організація торгівлі. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/gtdw_e/wkshop08_e/mayer_e.pdf
5. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України від 17.07.1997 № 468/97-ВР [Електронний ресурс] / Верховна рада України. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/468/97-вр>.
6. Про внесення змін до Закону України “Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину”: Закон України від 16.11.2006 № 356-У // Офіційний вісник України. – 2006. - № 49.
7. Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур: Закон України від 7 липня 2005 № 2773-ІУ // Офіційний вісник України. – 2005. - № 30.
8. Додаток І-С до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/Annex_I-B_to_I-D_to_Agreement.pdf
9. Осташко Т.О. Вплив ЗВТ з ЄС на провідні експортоорієнтовані галузі економіки України [Електронний ресурс] / Т.О. Осташко, В.О. Точилін // Національне господарство України: теорія та практика управління. –2011. – С. 28-52. - Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/nacgosp/2011/Ostashko_Tochilin_Venger.pdf
10. Гайдуцький П. Україна – ЄС : проблеми інтеграції [Електронний ресурс] / П. Гайдуцький // Дзеркало тижня. Україна. – 7 червня 2013 р. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/international/ukrayina-yes-problemi-integraciyi-.html>

11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535
12. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. - Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2013/EU_Ukraine/Report_version_for_public_debates_2013-07-01.pdf
13. ЕС и Украина подсчитали выгоду от зоны свободной торговли [Електронний ресурс] / УНІАН. - Режим доступу: <http://www.unian.net/news/582537-es-i-ukraina-podschitali-vyigodu-ot-zonyi-svobodnoy-torgovli.html>
14. Eurostat [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
15. Доповнення до Додатку І-А до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Комітет Верховної Ради України з питань європейської інтеграції. - Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56259>
16. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495 – Офіційний вісник України. – 2012. – № 32.